

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัญหาน้ำท่วมในปี 2553 - 2554 เป็นเหตุการณ์อุทกภัยที่เลวร้ายที่สุดที่เกิดขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงและแพร่ขยายไปกว้างต่อวิถีชีวิตของชุมชนในเขตลุ่มน้ำมูลตอนล่าง โดยเฉพาะในเขตอำเภอโขงเจียมที่เป็นเขตพื้นที่ปลายสุดทิศตะวันออกของประเทศไทย ซึ่งเป็นแหล่งรวมวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขงเดิมที่เป็นคนพื้นเมืองที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงน้ำจืด โดยเฉพาะปลาเนื้ออ่อนที่ขึ้นชื่อในเรื่องขนาดและรสชาติของเนื้อปลาที่อยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งมักพบเห็นได้โดยทั่วไปในบริเวณนี้เนื่องจากเป็นแหล่งรวมของแม่น้ำที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาต่างๆ ที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 2 แม่น้ำ ได้แก่ แม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล นอกจากนี้ในพื้นที่ดังกล่าวยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญต่างๆ อันได้แก่ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม น้ำตกกรุง (แสงจันทร์) เสาเฉลียง แม่น้ำสองสี อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะและอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งปัญหาจากการเกิดน้ำท่วมในรอบ 1 - 2 ปี ที่ผ่านมาทำให้เกิดปัญหาต่อวิถีชีวิตของชุมชนในเขตอำเภอโขงเจียม โดยเฉพาะความไม่เคยชินต่อการรับมือภาวะน้ำท่วมเหมือนกับชุมชนในภาคอื่นๆ เกิดปัญหาน้ำท่วมบ่อยและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์น้ำท่วมได้ ทำให้ชุมชนในอำเภอโขงเจียมเกิดความเครียดและก่อปัญหาทางด้านสุขภาพจิตได้ง่าย เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาและใช้การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ในการให้ชุมชนสามารถปรับตัวและเตรียมวางแผนรับมือกับภาวะน้ำท่วมที่จะเกิดขึ้นได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาสภาพการปรับตัวของวิถีชุมชนต่อภาวะการเกิดน้ำท่วมในเขตอำเภอโขงเจียม เพื่อนำมาร่วมกันวางแผนและมาตรการรับมือสภาวะน้ำท่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตของชุมชนเอง

ซึ่งที่ตั้งของชุมชนในอำเภอโขงเจียมอยู่ระหว่างแม่น้ำมูล แม่น้ำโขงและอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ ดังนั้น ทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรประมง จึงนับเป็นทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างใกล้ชิด การใช้ทรัพยากรของชุมชนแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต รายได้ และแนวโน้มของคุณภาพชีวิตในอนาคต การศึกษาการพึ่งพิงทรัพยากรของชุมชนในอำเภอโขงเจียม จะช่วยสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งมีผลต่อความรุนแรงของภาวะน้ำท่วมในพื้นที่ รวมถึงการปรับตัวต่อสภาวะน้ำท่วมว่าชุมชนมีความพร้อมอย่างไรบ้าง หากมีการศึกษาเพิ่มเติมในเชิงลึก จะสามารถนำไปสู่การวางแผนการจัดการทรัพยากรและการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์โดยไม่ทำลายวิถีชีวิตชุมชน และโอกาสความรุนแรงจากการเกิดน้ำท่วมได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. รูปแบบการปรับตัวทางของชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนล่างต่อปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่อำเภอโขงเจียม
2. นำข้อมูลที่ได้ไปประเมินร่วมกับมิติด้านอื่นๆ ในการแผนโครงการวิจัยการประเมินสถานะน้ำท่วมและการศึกษาการปรับตัวต่อปัญหาน้ำท่วมของชุมชน บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ในการบูรณาการสถานะการปรับตัวของชุมชนในภาพรวมร่วมกัน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตทางด้านพื้นที่
ศึกษาพื้นที่และชุมชนโดยตลอดริมน้ำที่ศึกษาที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake holder) และได้รับผลกระทบจากภัยน้ำท่วม ในประเด็น ได้แก่ ด้านสังคม
2. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา
การวิจัยนี้เน้นศึกษาถึงความเชื่อมโยงระหว่าง ปัญหาน้ำท่วมกับ การปรับตัวของวิถีชุมชน โดยมองมิติ ด้านสังคม เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวทางการวางแผนและมาตรการในพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
3. พื้นที่ศึกษาคือบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากงานวิจัยนี้ทำให้ได้ทราบแนวทางการปรับตัวในวิถีชีวิตชุมชนต่อปัญหาน้ำท่วมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างกรณีศึกษา อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งนำไปสู่การจัดทำคู่มือการปรับตัว และการวางแผนการปรับตัวต่อปัญหาดังกล่าว ผลการศึกษานี้สามารถเผยแพร่ในการประชุมทางวิชาการในระดับนานาชาติได้ และสามารถเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการได้ นอกจากนี้ยังสามารถใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ โดยมีกลุ่มเป้าหมายดังต่อไปนี้

1. เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป
กลุ่มเป้าหมาย นักวิจัย นักวิชาการนักศึกษา
2. บริการความรู้แก่ประชาชน
กลุ่มเป้าหมาย ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำ
3. บริการความรู้แก่ภาครัฐกิจ
กลุ่มเป้าหมาย สร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มีความยั่งยืนและสามารถพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กันไป